

Early Journal Content on JSTOR, Free to Anyone in the World

This article is one of nearly 500,000 scholarly works digitized and made freely available to everyone in the world by JSTOR.

Known as the Early Journal Content, this set of works include research articles, news, letters, and other writings published in more than 200 of the oldest leading academic journals. The works date from the mid-seventeenth to the early twentieth centuries.

We encourage people to read and share the Early Journal Content openly and to tell others that this resource exists. People may post this content online or redistribute in any way for non-commercial purposes.

Read more about Early Journal Content at <http://about.jstor.org/participate-jstor/individuals/early-journal-content>.

JSTOR is a digital library of academic journals, books, and primary source objects. JSTOR helps people discover, use, and build upon a wide range of content through a powerful research and teaching platform, and preserves this content for future generations. JSTOR is part of ITHAKA, a not-for-profit organization that also includes Ithaka S+R and Portico. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

NOTES ON POST-TALMUDIC-ARAMAIC LEXICOGRAPHY

By J. N. EPSTEIN, Charlottenburg.

THE lexicon of the Jewish-Babylonian-Aramaic dialect was by no means sealed with the completion of the Babylonian Talmud. The 'Aramaic' was alive and spoken by non-Jews as well as Jews down to the last days of the Gaonate (to be treated elsewhere). This Aramaic dialect—which I might style the Jewish 'Nabatean'—is preserved in the writings of the Geonim: in the *Seder Olam Zuta*, *Shimusha rabba* (שימושא רבא דתפלין), in the Gemara to *Kalla r.*, the *Sheeltot* of R. Ahai,¹ *Halakot Pesukot* and *Halakot Gedolot*, in the Aramaic commentaries and responsa of the Geonim (to which belongs also R. Amram's *Seder*), and—on the non-rabbinic side—in Anan's writings. But the linguistic nature of that literature has hitherto been neglected to such an extent that it now becomes imperative to emphasize as strongly as possible the relation and exact nature of this 'Nabatean' dialect and—what is particularly important—its aid in the explanation of some talmudic words. As a contribution along these lines the present article offers disconnected lexical (sometimes also textual) notes to the above-mentioned works, my wish being to turn the attention of Semitic scholars to those important linguistic documents.

¹ See Poznański in *JQR.*, New Series, III, 405 ff.

I begin with Anan's writings because they are free from talmudic quotations and hence cannot have been directly influenced by the language of the Talmud.

I

LINGUISTIC REMARKS TO ANAN'S

*Sopher ha-Mišwot.*²

Anan's language does not differ in the least from that of the Geonim; at the utmost he employs very few Persian words, which is not the case with the Geonim. An Arabism is probably מידם (= دام), no. 6 a, and perhaps also "ח, no. 16.^{2a} The ו in the part. pl. which is found in the Jewish-Palestinian (rarely, comp. Dalman, *Grammatik des jüd.-pal. Aramäisch*, p. 229) and frequently in the bab. Talmud (Margolis, *Lehrbuch d. aram. Sprache d. Talm.*, pp. 40 f.)³ and likewise by the Geonim, I find in Anan only in the case of verbs tertiae ו: בעי, באנו: בעו, באנו; alongside with, מאנו (pp. 33–5), שארו (34), מסנו (56), דאמו (66), מאשו (57), משחעון, משחונן, מצלון, בעונן, קרונן,⁴ which is perhaps to be ascribed to the Arabic influence. The orthography is that of the gaonic writings (comp. my 'Rechtsgutachten, &c.' in *Jahrbuch d. jüd. lit. Ges.*, IX, 230 ff.), in accordance with the Babylonian pronunciation, of which there are traces left

² Harkavy (= Hark.), *Stud. u. Mitt.*, VIII, St. Petersburg, 1903; Schechter (= Sch.), *Documents, &c.*, II, Cambridge, 1910.

^{2a} Perhaps also קבליתא, Anan, Hark. 20, see Hark., *l.c.*, note 4.

³ Comp. Seidel in *התרבות היישראליות*, I, Jerusalem, 1913, p. 69.

⁴ Once Hark. 39: מצלנן, to which the editor remarks: חתולם מנוקד הבהיר. Hark. probably changed here the Babylonian holem (־) to a Tiberian (ׁ); for ׁ is ḥirek in the Babylonian punctuation!

in the Talmud (Nöldeke, *Mand. Grammatik*, p. 59) and which is used throughout in Mandaic and ‘Nabatean’. *Matres lectionis* are employed instead of vowels (as in Mandaic), ח instead of ה (חוֹרֶה, p. 28; ה, pp. 10 and 21; מַאֲהָר, see below), and so on. Furthermore, frequent elision of ר of *Matres lectionis* (אַמְּאָ, אַדְּכָא) and even assimilation to the following ל (לְשָׁנֶל, see no. 16 note); ב instead of נ (בְּנֵם, נִמְּנָה); כ for ב (חַבְּיָן = כְּבִיאָן); ו for נ (וְנֵם = נִמְּנָה); ל for כ (לוֹקֵט = חַאְבּוֹקֵי); לְמַעַן for נְמַעַן; comp. *nahma*, Mand. *lahma*; *nigra*, Mand. *legura*, ‘foot’, &c.) and like changes.

1. Hark., p. 7, l. 8 f. b: מיישד גדראי⁵ לציצת: furthermore p. 8, l. 9: מיישד שידא ליה איתאה רכ' ובכל אשה חכמת לב: מיישד שידא do not mean here, as Harkavy thinks, ‘throw’ (להטיל), ‘pass a thread’—this would require in Aramaic *رمיא, מירמא* from the root *(Ram)* (Men. 39 a, 43 a *et al.*)⁶—but ‘spin’, talmudic *שדי* *פילכא* b: *שדי*, *שדא* Ket. 72 b Git. 69 a, and Suk. 16 a. In gaonic literature: *Geonica*, p. 325, XLI: דָבְרֵן (מְרֻבֵּן = spindle), and *ibid.* XLV: למיישד נשים. In Arabic: *سَدَا II* = *stamina telae dispositus*; *سَدَا*, *سَدَى*; hence as Suk. 9 a, Men. 42 a (which Hark. had already pointed out on p. 126). Likewise on p. 8 the Hebrew rendering should be: אבל לטות נם אשה יכולת לטות⁸ לציצת, hence as Suk. 9 a, Men. 42 a (which Hark. had already pointed out on p. 126). The gaonic and

⁵ The misprint גָּדָרָי is corrected on p. 196.

⁶ Also *Sheeltot*, no. 96, end: ולמיירמא לה תיבלהתא.

⁷ I believe, therefore, that Nöldeke (*Neue Beiträge*, p. 144, note 1) is wrong in assuming סַדְּגֵי to be a loan-word from the Aram.-Syr. שְׁתִיא, Hebrew שְׂתִי.

⁸ This is permitted also by R. Meir of Rothenburg, *Hag. Maim.*, *Sisit*, I, 12.

Ananic verb is שוד (שידא, מיישד) ; the talmudic and Arabic on the other hand שדי (שידא, شدیا). Indeed, the verba tertiae ו and י and those mediae ו and י often interchange.—(p. 8) נדרי were rightly rendered by Harkavy. Syr. لِيُّو, لِيُّو = *licium* (Payne Smith, 650) ; Nabatean כְּדָר (נדָר) from which Arab. جَذَاد is borrowed. Cf. Gawālīkī, *Muarrab*, ed. Sachau, p. 42 : so הַגְּדִין (edit. הנדרין) מִן הַקְוִיזִים וּמִן הַנִּימִין וּמִן הַגְּדִין 42 b — thrice !—with the explanation : Men. 42 b (הנדרין) so also in the haloth ס"ח (edit. הנדרין) cited below ; Targ. Yer. I, Num. 15. 38 : לא מִן נִימִיא וְלֹא מִן דילמא מִידבָּקָא נְדָר (edit. הנדריא) ; Shab. 134 a : סִיסִיא וְלֹא מִן גְּדִין והני מִלְיָא בְּגַדְרֵין אֶבֶל בְּגַדְרֵין 31 b : (נדָרָא, MS. M. 31) ; Men. 31 b (edit. הנדריא) cited below ; Bek. 8 b : ברובי לִי גְּדִין — Syr. نَدْرَى, *licium* — as I have already remarked—but also : *stamina ultima quae a iugo abscinduntur*, BA. BB : חוטא דפאנא דמודקר דתלון (בנילא ומתחפקין מא דמשתמלא פאנא) (Payne Smith, 650).

למייד לה בעונן למונד לה כי תיכתא : 2. p. 8 is not to be rendered with Harkavy, but to be read, in accordance with facsimile no. 1, as one word למיינדלה ז, and

⁹ Fränkel, 256. In Mandaic for ב is not rare, comp. Nöldeke, *Mand. Gramm.*, p. 41.

¹⁰ Similarly Rashi, Suk. 9a (franges) שחלין בסוף הטלית מותר : פרנוייש (franges) הארינה.

¹¹ Probably also Targ. Job 7. 6 : יומי קללו מן גדרית מוחי should be read יומי קללו מן גדר קיון גדרית, Peshitta.

rendered by גָּדֵל (לְגָדֵל) from גָּדֵל = twist, weave. As to the form comp. the infinitives לְמִיחַבְעִיהָ (p. 7), מִיעַבְרִיהָ (p. 11), &c. ; likewise in Mandaic; and in gaonic literature: מִישְׁרִיָּה (Geonica, 107, 4), מִשְׁקָלִיהָ (ibid., 234, 13), &c.

וְכָל אֲרוֹמָה עַל ג' מִיכְדִּים . . . חֻטְמִי וְהַב דְּשֶׁרֶשֶׁת עַל ג': 3. *Ibid.*: בְּגָם = 'twisted, woven'; Arab. بَرْمَنْ = *contorsit funem*, بَرْمَنْ = *ex duabus aut pluribus partibus in unum contortus, funis contortus bicolor*. The latter = Hebr. גְּנָנוּ בָּרְמִים, Assyr. *burmu*.

וַיַּרְאֵנִי הַזְּדִינָן לְהֹעֵן בְּחֻומָה לְתַרְדֵּן אֶ[טְרָפִ] עַל הַדְּרִי. 4. p. 9: וַיַּרְאֵנִי הַזְּדִינָן לְהֹעֵן בְּחֻומָה לְתַרְדֵּן אֶ[טְרָפִ] עַל הַדְּרִי is not denom. of וַיַּרְאֵנִי (Hark.), but of וַיַּרְאֵנִי (Hark.) and talmudic, as מִצְרָא זִירָא (Judges 6. 38) and talmudic, as מִצְרָא זִירָא (BM. 16 b). Translate therefore: 'and we press both ends together through a thread.'

5. p. 12. הַבִּי מַחְזִיר מִשְׁכּוֹנָא: תִּירְאֵנִי מַחְזִיר is likewise possible, which is of course right. There is no reason to correct it so as to read (Hark.); it is found moreover also in Sch., p. 28, l. 7: תִּירְאֵנִי, l. 10, 16–20: תִּירְאֵנִי, 22, 22 and 24, and is also preserved in Syriac, in Kal, וַתֵּרֶת בָּה נֶפֶשׁ בְּחֹורָא. וְאַתְּנִפְצֵא בְּכָולָה גַּוְשָׁמָה, וְקִם בְּחִילְלָאִת: (*Anecdota Syriaca*, III, 75, 17), 'and the soul (the life) returned to the bull, &c.' (comp. Sam. 30. 12). In Pael in a Syriac inscription of Serrin (*Beiträge z. Assyr.*, VII, 2, 160), l. 6: תִּירְאֵנִי = תִּירְאֵנִי Pael in the meaning of 'alter', 'destroy' (comp. B. Moritz, *L.c.*, p. 163) (Assyr. *taru* means also 'to alter'). Also Arab. تَّجَنْ = *circumivit, conversus fuit* (but not to be confused with تَّلَنْ, as in Payne Smith, p. 4412); Assyr. *tāru* = turn, return, II. bring back; Hebr. תָּוֹר = turn about (Num. 15. 39), then 'go to and from', 'spy out' (comp. חַפֵּר).

6. p. 22, l. 8 read: דאך כד מפרש, so according to facsimile no. 2.¹²—p. 23, l. 9 read: בד טהור הוא למפריש ומילך: according to the same facsimile.—l. 11 read: וזו וממשא זז facsimile.

7. p. 28, last line: וממא נר ות[ב] בין דבעי למידם נבר (if it is not to be emended to Arab. קאם, מידר).

וקא אמא את ידיהם ואת רגלייהם טפי בהו את את : p. 33: ולא מאשו אבריוו : Furthermore p. 35: דמשו אבריוו בהרי ברעהו ושקיוו אילא בעידנא דעילן לאהיל מועד . . . הוא דצרכין למימשא אבריוו, אבל כר עליון לחצרא אהיל מועד ביריהו ובכרכעריוו סגי להו למימשא and p. 36: ואי עיל לביית הכסא מאשי ידה וכרכעריה . . . וכדר באען: From all these passages it is proved conclusively that אבריוו is not אבריה הולאה (Hark., p. 33, n. 4), but = 'arm', parallel to שקיוה. The word is found to have this meaning already in the Talmud, Shab. 90 b (Rashi: באייריא דשמאלא b (Syr. درעא الساعد ;¹³ BB, גְּמָנָה ; edit. גְּלִיה לְאַבְרִירָה (PSm. 19). Hence read on p. 33: אבריוו [בהרי ידיהם ושקיוה]: as likewise p. 36.

9. רוי נ' ב' אמא כי חסוך: Harkavy considers the first superfluous, but it is not so. It is rather the Syr. כֵּן = then, indeed, so = *nam* = אֲכִיל, which Anan employs also in another place, p. 41: לא תקרב לגלות ערotta, אמא זז.

¹² The notes ב' ג' ב' in Hark. are misplaced in print, instead of read ד' ג' ב', for ג' ב' read ד' ב'.

¹³ רבינו ברוך פירש איבריה שיעור: Yoḥasin, ed. Filipowski, p. 53: זרועו כדארמין בריש ברכות גליה איבריה ונפל נהרא דר' יוחנן ולא גרש דרעה.

כִּי (?) לְגַלְוָת עֲרוֹתָה לְמַקְרֵב (why then the words of decrees published by Aptowitzer in *JQR.*, N. S., IV (1913), 28: וְלֹרְבִּי כִּי נָמֵי : 22 וְאָמַר אֵיתֶלְיָ אַינְשִׁי כִּי דְשִׁיבִּי לְמַיְלָן 'and according to Rabbi then also' (not 'when also')). Likewise ordinarily in connexion with the introductory interrogative particle **כִּי** (mībārī : mībārī) in Anan, Hark., p. 56: כִּי מִיכְדִּי דְכַתֵּב לְיהָ בְּרָאָשָׂא וְהָלְכָם הַטְמָא לְמַה לְיהָ מַכְתֵּב אַלְהָ . . . . והיוין בה : כִּי מִיכְדִּי רְ' יְהוּדָה : מִקְשִׁין (Shab. 32 b) כִּי מִיכְדִּי אַזְדִּי וְאַזְדִּי . . . . no. 72, fol. 21 a: Hark., *Rechtsgutachten*, no. 251 (p. 127, below) כִּי מִיכְדִּי כְּלִים . . . . כִּי מִיכְדִּי לְבָא : 161 p. ; כִּי מִיכְדִּי זָו . . . . ; כִּי מִיכְדִּי הָאֵי מַעֲשָׂה . . . . ; עַלְקָן מִידָעָם . . . . is . . . . וכִּי מִיכְדִּי עַל הַזָּאת מַחְיֵב . . . . (ed. Ven., 16 c) וכִּי מִיכְדִּי שְׁרִירָה Gaon in his Epistle (B. Lewin, *Prolegomena*, p. 52): וְתַקְנוּ בֵּיהֶן נָמֵי דּוֹקָא דְמִילָחָא מִילָחָא לְמַאָה : comp. talmudic III כִּי s. v. *Wörterbuch*, 2).

אבל חוויא חדא שעתה או בָּמָא דְחוּזִיא 10. p. 42: The is not faulty and superfluous (Hark.); or rather signifies 'or however much she may see'¹⁴ with reference to חדא שעתה.—*ibid.*, l. 19: קָא אַמָּא וּכְוֹ' From here on the text is fragmentary also in Schechter, p. 33 f. In Harkavy the beginning of fol. 12 a (of MS. B) is wanting, but this may now be supplied from Schechter, *loc. cit.*, l. 5 ff., as follows: וְתַמְלֵא עַד (l. 5, middle) הערב [6] [דְכַל דְנָגָע] בָּה וְאֶפְיוֹלוֹ קְטָנִים דְרִיעָנִים נְפִשְׁיוֹ מִיטְמוֹ עַד דֻרְבָּא

¹⁴ Comp. also *Geonica*, 103, 20: בָּמָא שְׁנָוָוי; בָּמָא דְמִשְׁבְּנָתָא 9: בָּמָא דְרִאִיתָה גְּבָה (various, several, many things') ; בָּמָא דְשָׁמָעוֹן 234, 10: בָּמָא דְשִׁיבָּא ('as long as', as in Syr.) ; 99, 12: וְבָמָא דְמַעֲנִית בָּה ('sic!'), as long as; וְבָמָא דְמַעֲנִית בָּה 'as soon as'.

(7) [שמsha] דכתיב כל הנגע בה יטמא עד הערב וכל מאני דגניה
 (8) אתה די? [בָּא עַלְיוֹן מִיטָּמוֹ וְכָל דָּקָרִיב לְכַתְּחִילָה מִחוּר מַנְאָה]
 (9) [בְּמֵיאָ וּמִסְתְּמָא] in accordance with Hark., l. 7 ff. from below. [...], Lev. 15. 9; here, in Sch., instead of as in Hark., p. 41, l. 19. Also the beginning of fol. 12 b of MS. B, Hark., p. 43, is wanting; but again it may be supplied partly from Sch., p. 34. For by וְכַתְּבֵי וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תָּאכַל, end of fol. 12 a, Hark., p. 43, l. 18, not Lev. 7. 20 is meant, as Hark. assumes—in consequence of which he had to make a very forced statement—but Lev. 17. 15: ¹⁵נְבָلָה:

וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תָּאכַל נְבָלָה: Thus is expressly mentioned here with reference to one who eats a נְבָלָה. The lacunae at the beginning of fol. 12 b, Hark., p. 43, may be filled out partly from Sch. 34, 1–5: ¹⁶

(1) [לְאַגְמָוָרְ[ן] דָּכְלָ... (2) רְחִיצה כו... (3) דָגְנִיא עַלְיוֹן... [כל הנגע]
 (4) בְּהַזְן מִיסְתִּיבָה עַד דָּעֵרְבָּא שְׁמָשָׂא וּסְמָחָ[י]. (5) .... רְיִ
 p. 33, on the other hand, supply from Hark. as follows:
 (1) [...] קָא אַמְאָ יִםְרָבִים בְּלָא עַת נְדָתָה מִשּׁוּם (2) [נדָתָה קְבֻעָ
 לְהַ שְׁבָעָה יְמִי טָהָרָה, קָא אַמְאָ גְּבִי] בְּלָא עַת (3) [נדָתָה יִמְרָבִים רְבִים
 לְאוֹדוֹעָן דְּ[בְּלָא] עַת נְדָתָה] נְמִי (4) [כִּי חֹזְיאָ טְפִי מִשְׁבָּעָת יִמְרָבִים הוּא]
 דָּצְרִיכָא סְפִירַת שְׁבָעָה אֲכֵל בַּי חֹזְיאָ עַד] שְׁבָעָה (5) [טְמָאתָה שְׁבָעָה וְלָא
 צָרְ[קָא] סְפִירַת שְׁבָעָה.

ובין כיathy זובו קלישא p. 44, l. 6 f. from below, read: קְלִישָׁא
 ובין כיathy זובו [סְמִיכָא וְאַבְקָא] פִי זְכוּרוֹת בְּגֹנִיה טְמָא הוּא דכתיב רְרִ
 בְשָׂרו אַת זָבו] או חַתִּים בְּשָׂרו וְאַבְקָא = dense, thick, opposite of קלישא, is frequent in the Talmud; and sticks,

¹⁵ Anan has instead of וְכָל נֶפֶשׁ וְהַנֶּפֶשׁ; the citations from the Bible are not always correct in Anan.

¹⁶ l. 6: מְאִים עַל, in Hark. Hence supply וְאַמְמָן—not וְאַמְמָן—as *ibid.*, l. 19. Again an incorrect citation!

in Talmud and Targum means ‘to bind, to cleave’ (= **החתים**!).

12. p. 47: **וַיְחִי מָלֵחַ וּכְבִיצַׁי** has nothing to do with the Syr. **כְּבִישַׁי** (Hark.), but with the Syr. **סְגֻּזַּע** = to press, talm. **חִבּוֹצָא**, **חִבּוֹצָא דְתָמָרִי** BM. 99 a, ‘something pressed’ (Levy, II, 7 a); comp. also the talm. **כוֹזֵן** = to draw together, to shrink.

13. p. 52: **מִיאָ חַ[י]** עַד **דָּעֶבֶרִי** (**דָּעֶבֶרִי ר.**) **מִיאָ :** ¹⁷ **לִמְרֹם** ‘to submerge’, from the talm. **עַל כָּולִיה בִּיסְרִיה** (and let him submerge), see Levy, III, 42 (against I, 566 b), Kohut, I, 115. Comp. also Hal. Ged., ed. Ven., fol. 85 b: **נְפִישֵׁי מִיאָ :** ¹⁸ **לִמְרֹםָה** בָּהוּ אֲיַתָּה כָּולָה קָוָתָה מִינְגְּדָרָא כְּבִינִיתָה וְשִׁפְירָ דְמִי

וּבְדָלָא **נְפִישֵׁי מִיאָ :** ¹⁹ **לִמְרֹםָה** בָּהוּ אֲיַתָּה כָּולָה קָוָתָה מִינְגְּדָרָא כְּבִינִיתָה וְשִׁפְירָ דְמִי Resp. no. 171, ed. Lipsiae, it reads (as if from **לִמְרֹםָה** to say’!), but the correct reading is of course **אמָר** **לִמְרֹםָה** from **לִמְרֹםָה**.

14. p. 55: **דָּאוּ אֲכִיל לְהָ כִּי לֹא יְדַע בֵּה לֹא מִתְחַכּוּם עַלְיהָ**. Some manuscripts have **מחביכים** (Hark.). Read **נָסָם** (PSm. 1709), ‘to be rebuked, to be punished’, Syr. **בָּסָם** (*ibid.*, 1777), example **בָּסָם לְפָלֵן עַל עֲבֹדָה בִּישָׁא בִּישָׁא**; targumic, **אֲתַכְּסָם**, **בָּסָם** ‘to punish, upbraid’ (Levy I, 377), in Targum usually *aphel*, but also *Kal* as Prov. 9. 8 **תְּכַסָּם**, **תְּכַסָּם לְמִמְקָנָה** (ed. Lagarde **aph.**, Peshitta, Levy, loc. cit.).

15. p. 63: **אֲמָאִי כָּל דְּמֻעְבָּרָא תְּרִין יְלָדָא דְקָא אֲמָא וַיְצָאוּ יְלָדִיה :** Why (do we have ?) **יְלָדִיה ?** Each one that is pregnant bears two, hence **וַיְצָאוּ יְלָדִיה**. Nothing therefore is wanting here (against Hark.); likewise p. 41 **אֲמָאִי כִּי לֹא לְגָלוֹת עֲרוֹתָה :**

¹⁷ Hark.’s **לִמְרֹיחָר** fits badly; indeed, Anan would have written **לִמְרֹאהָר** for it, see below to p. 103.

קא אמא : 20 (above to p. 37) ; p. 97, no. ל' מקרוב בה מי שרי ליה
 קא אמא [א: עורות אביך אמאי זכר אחורייא מי שרי ליה
 ... איש אמאי, אשה . . .
 ... So already in the Talmud: Naz. 7 a: Tamid, 26 b: ibid; Ker. 5 a:
 אמאי התמ קרי להו רובים הכא קרי זמאי והוא כו'
 אמאי תיפוק; זמאי לעילו מטוות: comp. below on Sheeltot.

16. pp. 64 below and 65 above: **לחויריה** **לחוירא** **מאנא**. **לחויריה** **לחוירא** **מאנא** (above) is a regular inf. *pael* of **חויר**, as **נויר** of **נויר** (above to p. 12) of **חר** and so on.

וארכא ח' ה היא מפרשת פרשה שעסן איננה וכו' p. 65: as אמר = אמר frequently in Anan and already in Talmud, אמר, imp. and impf., with the Geonim also, Geonica, 80, below, and even אמרה Rabba instead of אמרלה, ibid., 266, l. 31, 32; 267, l. 27, 28 bis, 35, &c.; also Anan, Hark. 34); and instead of ליעלט אמרלך (Geonica, 103, 21: אמר לא, also 199 below, bis); ספרד ספרא (Geonica, 106: דובין) קולר = קולא (Hark., no. 244 = 364: קולא זה שהוא אמר קולר האמור, מודומה בלשון יוני זוטא; אמרים בלשון ארמי הוא קולר האמור, ומודומה בלשון יוני ובקור = ובקרי בסרא (Geonica, ibid.: אמר = אמר; זוטר אמרן = איקון (see below).¹⁹ איקון is found also below: נבי (p. 66) הנגע בהם יטמא חוי²⁰ (Levy, I, 405 a). It is the talmudic 'חוי' = Arabic 'خلي' quickly, soon' (Levy, I, 405 a).

¹⁸ קרייה מאן **ארכָא** שמה : also *Geonica*, 233, 5 : **ארְכָר** (= **ארְכָא**) read
שביעית מאן **ארְכָר** *Gittin*, 9 b, edit. Comp. Hark., *Resp.*, p. 120 : **דְּכָר** Pas. 52 b, ed. **דְּמָרָה**. Also assimilation to the following word : **מִתְּלָגָן** (*Geonica*, 104, 2) = **מִשְׁנָגָן**, comp. Syr. which originated from **מִתְּנָן** (Brockelmann).

¹⁹ Comp. also my remark in *Jahrbuch d. jüd. lit. Ges.*, X, p. 380.

²⁰ The points over “” are not annulling signs (Hark.), but zere (—) of the superlinear punctuation, perhaps pathah hatuph —.

הא' (also elsewhere), the same as מפרשת פרשה ; hence
 translate: 'and he mentions soon after שבע ובו',
 and likewise below: 'soon with reference to . . .'

18. *Ibid.* זקן מפאריש הכהן הוא והוא נם: דפאריש בהו הוא נם... Instead of read, as the following, נם = Syr. מָלֵךְ, for which Talmud has (Nöldeke, *Mandäische Grammatik*, 485), comp. also Hark. below, p. 98: הַא כָל נְשִׁי נְבָרֵי נְמִי הָא אָסְרִין: also elsewhere frequently) לִם in gaonic literature in the sense of נְמִי (*Geonica*, 257, l. 20 f. [לא] וּמְרוּתָה קְנוֹ: מיניה הוה יכלא למאוני ולא הוה הויא לם איבחה.

ומיד קראנו גבי שחיטת . . . ובגי איתוייה לפסה : 81 p. 19.
(ומודקראיanno =) ומיד קראנו Read. קראנו . . . גמורין דברך . . .
ומיידrama = מידrama 46, מידrama 48, in one word, as e.g. 48—
ומיידrama = מידrama 75—**ומיידrama =** מידrama 75—**ומיידrama =** מידrama 75—
ומיידrama = some manuscripts—and more (see my *Rechtsgutachten, &c.*, p. 231). Translate therefore: ‘and since he named them, &c.’

²¹ Comp. also Pseudo-Saadya's Comm. Ber. 55 a (ed. Wertheimer, 19 a). מורי בימה כפייה השוק והוא מעטף אלסיקאן, see below.

the body; Mand. 'turn about' (Nöldeke, *Gramm.*, 241) = עטף.

21. p. 88: דְכֻרְעִיהָ עַל שְׁמֹא דְנוֹחָאתָהוּ אֵיךְ? The last word, אֵיךְ, is no doubt handed down correctly, since the Karaite Abulfarağ Furkān already had it, but he failed to grasp its meaning (Hark., n. 5). It is probably = אֵיךְ, but rather than being a scribal error it is a vulgar pronunciation which elided the ר also in the verb (comp. above to p. 65). Similarly, in the Syr. אֹלֶן: נְאֹוֹן (= נְאֹוֹן), with the Geonim imp. זִי (instead of זִיל), *Geonica*, 336: זִי בְתַר עִירָךְ; 364, זִי בְידָקָה (note 6!). Midr. hag. 12 284: אֹוֹן (= אֹוֹן); זִי הַבְּלִי: אֹוֹן (= אֹוֹן); 621: זִי הַבְּלִי: אֹוֹן (= אֹוֹן).

22. p. 103: וְקָא אַמָּא לֹא תַחַק לְגַלְתָּה לְמַאֲהָה לֹא לְגַלְתָּה שְׂרִי: דָאַי מִתֵּי לְהָ אִינְשׁ לְבַת בְּנָה כֹּו' דְאַשְׁתוֹ לְמַהְוָה בְבִיתְיָה בְהָרִי אַשְׁתוֹ לְמַא הָא דָאַי נְפָקָא לְהָ מִינְיָה. Harkavy corrected here rightly, but offers a forced explanation; the passage, however, becomes clear by a comparison with p. 105, where we find: דָאַמָּא לֹא תַחַק וְקָא אַמָּא לֹא תַקְרֵב דָאַסִּיר לְהָ לְמַאֲהָר בְהָרִי בְתַ אַחֲוָתָה דָאַמָּא לֹא תַחַק וְקָא אַמָּא לֹא תַקְרֵב דָאַסִּיר לְהָ לְמַאֲהָר בְהָרִי אַשְׁתוֹ דָאַי אַשְׁתוֹ וְקָא אַמָּא לְזֹרֹור לְגַלְתָּה אַלְמָא דָהָא לֹא לְזֹרֹור לְגַלְתָּה שְׂרִי דָאַי אַלְמָא דָהָא מִתֵּא אִינְשׁ לְבַת אַחֲתָה לְמַהְוָה בְהָרִי אַשְׁתוֹ שְׂרִי לְהָ, to which above corresponds, read likewise (with Hark.): 'אַלְמָא הָא = לְקָא הָא' after which, if', &c. This is no doubt מְאַחַר (in accordance with the Babylonian-Mandaic pronunciation of the ח) in the sense of 'defer', 'delay', 'tarry', in which it occurs also in Syriac (PSm.). This is in agreement with בְהָרִי (but not if we derive it from מְהָרָה, comp. *Hal. Ged.*, ed. Venice, fol. 77 b: אַסִּיר לְהָ לְמִירָר בְהָרִי). That this is the right explanation is evident from Schechter, p. 22, l. 6-7: ! וְקָא אַמָּא לֹא תַקְרֵב דָשָׁרִי [לְיַחַד לְמִירָר בְּנָה]

Schechter, p. 3, ll. 10-11, קונטראסים, are contained verbatim also in MS. B, in the same place, p. 30, l. 5 f., which Sch.

already seems to have noticed in his comment on l. 8 (though he points to ll. 1–3!). The fragments thus supplement each other.

(1) מיק[טל] . . . : p. 3 is therefore to be read as follows : . . . (2) וכל מע[שר הארען ולא אמא] עישר כל [שיהויה מן הארץ דמצ' . . .]. (3) מאברהם אית . . . דכ' ויתן לו מעשר מכל : ולנבי [יעקב כתיב וכותב חתן לי עשר עשערנו לך] (4) ואוי אמרת וכו' דכ' וירד יעקב נדר וכותב בנדר] (5) דיעקב וכו' עשר [אעשערנו לך . . . בהרי הדרדי] (6) לאנמורנן וכו' למפלח קמי רחמן[נא מוחיב למיתן מעשר] (7) מכל וכו' מותבעי למיתניה למע[שר כתיב בראשה והאבן] (8) החותה וכו' בעין למיתן מעשר [רכתייב הביאו] (9) המעשר וכו' ואמא [קראה מזורע הארץ מפרי] (10) ולא כתב ביה וא (! sic!) במפְרִי העז דאסונון להארען (sic !) כי הדרי וכו'. With l. 10 the fragment B breaks up. As to p. 30, see below. To ll. 4–5 comp. *Sheeltot*, no. 23. וָא (l. 10) is the letter wāw, frequent in Anan; likewise *Hal. Ged.*, ed. Berlin, 340: הבינו לערוא דלא אשתי: ערוּרֵי To comp. Hark., p. 3. פִירָא [sic!] 123. דאפְילוּ מאַיְ דְּנֶפֶק [מן אַעֲוָא וְלֹא] (16) פִירָא הוּא : פִירָא עפְזִי . . . .

דכל ער[וְרֵי] מוחיבין במעשר מפ[רֵי] ה[עַז] דכל : 1. 14 read: וכניין ערוּרֵא דלא אשתי: פִירָא . . . . comp. Hark., p. 3. ערוּרֵי To 1. 15 f. read: פִירָא הוּא : פִירָא עפְזִי . . . .

טפי ביה מט דידי כי כל דמתכלי מיתברא מזורעים : 18 25. 1. מז[רֵע] דיתברא מיתברא מזורעים instead of מט .. דידי כי instead of מז[רֵע]. Sch., p. 67, remarks that the words מיתברא .. מז .. מדברא, מדברא (= מירבְּרָא : מיתברא: מיתברא instead of מט .. and in place of מז .. see above), perhaps = דידי. רְבָרָא, 'field'. אַיְרָן = אַיְקָן, see above; comp. also Hark., *Resp.*, p. 160: נִקְרִיָּה נְלָא נְקִיָּה, Harkavy corrected.

[קָא אַמְּנָה וּבָן] אֵין זֶרֶעָה מַאי: 26. p. 4, l. 7 ff., read: (sic!) לִוְהָ בְּכָל (!sic) מַילִּי וּבָן אַלְלָא (9) [עַל פְּרָקוֹן] נָא (8) [דְּקָרְדִּישׁ הַהֲ לִוְהָ בְּכָל (!sic) מַילִּי וּבָן אַלְלָא (9)] אֵיתָהּ לְהַחְלָקָה בְּאָרְעָה וּבָן לִוְהָ. דְּאָרְעָה קָאִים וּבָן דְּאָשָׁה לְאָהָן (10) [אֵיתָהּ לְהַחְלָקָה בְּאָרְעָה וּבָן is an abbreviation of the Tetragrammaton,²² as the occasional יְהָוָה, comp. also p. 30 (see below). As to לְאָדִיתָה, which is by no means rare, see Remarks on the *Sheeltot*.—
1. 15 read: (sic!) דְּמַעַשׂ[ךְ] דְּבָקָר וְצָאן!

... ק' אָמַא [פֶטֶר כִל רְחֵם בְּבָנִי] : p. 6, l. 4 ff., read :
 (5) יְשֵׁבָדָם וּבְבָחוֹם דִּיאָקְרִים כְּתָב [בְּבָנִי יְשֵׁם] בְּאָדָם (6) [וּבְבָחוֹם
 לְאָדָעָן דְּבָכָר] דִּמְהָרָעָב בְּנֵי יְשֵׁם לֹא צָרֵיךְ לְאָקוֹדוֹשָׁה רְכָתָה (7) לֵי הָא
 לְאָדָעָן דָעַל בְּכָרָב (9) [דִּיאַתְלִיד] : *Ibid.*, l. 8 ff. read : קָא אֲמָא וּבוֹ
 אַיְתָלְוִי בְּנֵי וּבוֹ (10) [קָא מְגֻנָּר] לֵד דְּהָאִי וּבוֹ וּלְאוֹ (10) [דִּיאַזְדּוּעַ
 אַזְיְדַע בְּנֵי וּבוֹ] שָׁנה בְּשָׁנָה (13) [קָא אַמְּאָדָלָן מִכְבַּעַי מִשְׁבְּקִיה וּבוֹ]
 (comp. Revel, *JQR*, N. S., III, 392, note), see Hadassi,
 דְכָב עַל (וּכְל. r.)—p. 8, l. 17 ff., read :
 (18) [פֶטֶר וּנוּ] 13. (13) (Exod. 13. 13) וְנַתֵּה וְאָמַם בְּבָה[מָה] [ה]תְּמִיכָה וּנוּ
 (27) 27. (Lev. 27. 27) הָאֵיך דִּיאַתְלִיד הוּא אַיְתָלִיד בְּנֵי (19) יְשֵׁם דָאָמָא
 פֶטֶר (! sic) חִמּוֹר וּפֶטֶר לִשְׁנָא (! sic) (דִּיאַתְלִידוּי [הָא...]). . . .

²² A similar abbreviation is perhaps also the word יְהִי on p. 5, l. 2.

נירה אלף מועות ששהדאנג נירה קוראט (Hark., p. 127). The word is not Arabic (= غيرة), as Harkavy thinks (5,000 'qirat' cannot possibly be equal to 3,000 shekel!), nor is it a gloss, but it is the Hebrew נירה (plene), *h.e.* נירה is equal to קוראט', as Anan actually says p. 7, l. 27. Comp. also the citation from Jephet's Commentary to Exod. 30. 13 (Hark., 206): ווקלה עשרים נירה קיל עשרין קוראט וכיל דאנק וכו'. The value of the kikkar = 3,000 shekel was fixed by the Geonim as 6,000 Arabic mithkal (see my remark, *SQR.*, 1913, p. 439, n. 128), but Anan fixed it at 5,000 mithkal (= מועות) Sheshdang, and Nahawendi at 10,000 mithkal (= מועות), as also Ibn Janah, Neubauer, p. 330; comp. also Hark., *Responsa*, p. 38.—As to *הם הבוי*, see below.

ואסיד (22) [למיישרא] מומא בבורא וכו' : 30. pp. 14, 21ff., read: ומי היה (23) [בו רה] אוי ביה מומא מנפשה וכו' (24) [למיישרא ביה] Comp. Bekorot 33 b and Sheelot, no. 44 (HG, ed. Berlin, p. 597). ואסיד למיישרא מום בקדושים עד שיפול בו מומלא : (עד דנפייל ביה מפיילה Geonica, 362: שנ' כל מום לא וכו').

ק[א] אמר אַ וְקָא תָּנִי (sic!) אַמְּוֹא מֵחֶץ 31. p. 15, l. 17, read: תָּנִי instead of תָּנִי, which Sch. himself considers as doubtful. תָּנִי = תָּנִי 'he repeats', comp. תָּנָא, ll. 22-3.

פקודין רחמנא דלא למשבס נברא 32. p. 17, 1. 14 f., read: מקורות דיליה ולא [איתחתה] (15) האם (! sic) לק[רו]בי [די][ל]ח[ר]רכ' מ. המם = (חטם of Persian, instead of אַמָּם, ^{אַמָּם}Neo-Syriac (see my *Rechtsgutachten*, &c., p. 252), 'likewise'. האם (with א) also in a gaonic responsum, *Hakedem*, II, 86 (no. 7): וששאלת המל ביום הקפורים ואיבא זין, והאמ דמנהנה לאיתויאנו למיליה מביך על חין או לא? and although it is customary to bring this to the circumcision (it remains questionable) מברך . . . . (Hark., *ibid.*, forced); similarly, Mand. Nöldeke, *Gramm.*, 465.—As to the

דאסור להן לדיבת: contents and style, comp. *Sheeltot*, no. 95: יישראל למינסב אוניש קרייטיה שנאמר איש איש וכו'.

34. p. 27, ll. 1, 11, 12: **חָבּוֹקִי**, l. 7: **חָבּוֹק**[**בֵּיקְיָה**]. The meaning of the word becomes evident from l. 12: **נִמְרַמֵּן**; **דָּגְדָּרָא חָבּוֹקִי** הוּא 'carvings'. It originated from **סֶמֶל** 'linea', 'step', the former being explained by the Syriac lexica as **פָּרוֹנוֹא וְפָרְטָא וּמוֹרָטָא דְּכִתְבָּהָא** PSm., 1226; the latter is found in the Talmud **חוֹק**, **חוֹקִין**, but in one explanation—certainly gaonic—of the Aruk, **חוֹזָא עַזْ אֲרוֹךְ וְחַקּוֹק בּוֹ הַכְּבִוקִים מִקּוֹם נְוִיָּה פְּרַתְּ הַרְגֵּל**: **אַסְכָּלָה**. v. **בְּקַלְלִיאִית** **אִית**: 7! **בְּ!** therefore likewise with 1. **בְּקַלְלִיאִית** **אִית** read **בְּקַלְלִיאִית** 7: 1. **בְּ**—l. 8.—l. 26 r. **דְּמַקְ[רְבָּ] (sic) לְגַבְּרָה** 23 r. **בְּקַשְׁוַתָּה** 1. **בְּעַנְנֵי**—l. 28, l. 14 f. r.: **וְאַמְּנָא תְּרִין לִישָׁ[אַנְנֵי]**.

²³ *Geonica*, 234, 19: בְּהַהוּ אֶנְפָא.

ולא א[מְתָא] והוא שמלתו דנד לא אית (15) ליה אלא חד גלימה או חד מניינא. לבושא תריהו בחד מניה[נָא] חשבי ומחיבת לתוריי ח[רַיוּהוֹ] = מתייבת instead of מבייא . . . מניינא = מביא . . . ומוחיב את.

[פקודין רח[מְנָא] לעשרוי لكمיה לכל : ר. 30, 1. 1 ff., read :
דאיתן לן דב' [ובכל] (2) [מעשר ה[רַעֲשָׂה] מזער הארץ מפרי העץ ליהוה
הוא [קויש להוה] (3) [קָא אַמְתָּא כָּל (!sic!) מזער הארץ טפי בארץ
הי ואקרים כת[ב נבל] (4) [מעשר (!sic!) רבל רהאו מון הארץ מהיב
במע[שר] ואמא [בל] (5) [מעשר] ליהוה (= ליהוה, see above, בתר
מוות יומת²⁴ לד[מְאָן דָלָא ?] (6) [יהי]ב מעשר מ[חִיבָּב] לפיקחה ואמריה
רכי היינו דמ[חִיבָּב] אין[יש] למייפ[לח] (!sic!) קמי (3) רחמנא מחיב
לביתנו וכו' [לב[ית כנ[שְׁתָא] (!sic!) וכו']
. . . ד[אשׁוּי א[שׁוּן] ל[ארֵן], see above.
To l. 5 end comp. p. 3, 1. 2 ff. ; the space
of the lacunae (to judge from the points) really seems to be
too large for l. 7 f. The lacunae in l. 7 f. may be filled
out from p. 3 (see above). Read therefore l. 12 f. as follows :

רכי היינו דמ[חִיבָּב] אין[יש] למייפ[לח] (!sic!) קמי (3) רחמנא מחיב
לביתנו וכו' [לב[ית כנ[שְׁתָא] (!sic!) וכו']
. . . ד[אשׁוּי א[שׁוּן] ל[ארֵן], see above.
[קָא אַמְתָּא לא מחלל את שם p. 32, 1. 9 ff., read :
אליהיך קא רויים לך דמאן (15) [דיבuid הבֵּין ח[לְלָה לְאוֹרִיתָא דְרַחְמָנָא
בולה דשם יי' (11) [אוריתא נמי מקר[א] דכתיב ארון האללים אשר
נקרא שם (12) [שם יי' צבאות ובארון לוח] א/orיתא הוא דאייכא
דכתיב ואשם את (13) [חלחות בארון אשר ע[שְׁתִּיחִי וְיִהְיוּ שֶׁאִישְׁתַּחַת
ך. קא קרו ליה (14) [לא/orיתא שם יי']
דא/orיתא נמי אקריא שם יי' רכבה' להעלות משם את ארון
האללים אשר נקרא שם שם יי' צבאות ישב הכרובים עליו קא אמא
aron האללים אשר נקרא שם שם יי' האבי קא אמא דברון אית ביה
שם יי' ובארון לא איבא אילוא תורה דב' ויקח ויתן את העדרות אל
הארון אשתחבה דקא קари ליה לא/orיתא שם יי'
מעשה הарון בעבור : Comp. also *Responsa of the Geonim*, ed. Cassel, no. 15, p. 3 b :
. . .

²⁴ h. e. after the of ver. 29 ! How Sch. found this unclear I fail to perceive.

המֶלֶךְ שָׁהִיה מַהְלֵךְ לִפְנֵיכֶם שֶׁהָאָרְון הוּא הַמֶּלֶךְ שֶׁן, הַנֶּה אָרוֹן הַבְּרִית וּנוּ.²⁵
33-4, see above.²⁵

INDEX OF WORDS COMMENTED UPON

אֲבַק = cleave, stick (no. 11).

אֲבָרָא = arm (no. 8).

אַחֲר (= מאחר), אַחֲר = tarry, linger (no. 22).

או כמָא = or however much (no. 10).

אַטְפֵי (= עִיטְפָא) = fold, bend (no. 20).

אַמְלָה (= אמרלה), אַמְלָה (gaonic also) אמרה (no. 17).

אַמְאֵי בַּי, אַמְאֵי = wherefore, why then ; introducing a question (no. 15).

(מִימְדָא) מִימְדָר = submerge (gaonic also, עַמְדָר =) אמרד (no. 13).

כְּרָמָם (= ברימין מבירם) בְּרָם = weave, twist (no. 3).

כְּרָאָר (נוּדָרִי, נְדָרִי) נְדָרָא, נְדָר = (no. 1), see.

נְדָל (= מנידליה) נְדָל (no. 2).

אַדְפָא (= אַדְבָר, also gaonic) אַדְבָא (no. 17).

דְּבָרָא = field (no. 25).

דָם (= מירם) דָם = last, continue (no. 7).

גַם, גַם = likewise ; although (the latter only gaonic) (no. 32).

וָא = letter wāw (no. 23).

וּר (= יְרֻר) וּר = press together (no. 4).

זַי (= יְלִיל), gaonic (no. 21).

חַי (= חַיְיָ, חַיָּה) חַי = soon (no. 17).

חַבְקִים (= חַזְקִי) חַבְקִים, gaonic = scratch, carvings ; gaonic = steps (no. 34).

חַיּוֹרִי = make white (no. 16).

²⁵ p. 34, l. 9 end, read : [עַל מַשְׁכֵב אַחֲרָה]^{נוּ} according to Hark., l. c.—l. 15 read : זָבוֹה נָמֵי [חַמֵּן כִּי טְמָא]ת זֶב הָאָרְון רְכָתִיב וּבוּ

- אקי** (= אוקיר, אקור), gaonic (no. 17).
- נדרא**, 'Nabatean', see כדרא.
- כביין** (= חביין) = pressed (no. 12).
- כום** = (מתיכים, מיתיכום) כסם, כום = be rebuked, punished (no. 14).
- כאל** **ליה** = כליה (כל לה = נאלה) = put together (no. 28).
- פי** **מכדי**, פי (no. 9).
- כמא** (no. 10).
- לִם**, Syr. and gaonic (No. 18).
- לחמא**, לינרא, Mand. (Introduction).
- אהר**, מאהר, see אהר.
- לְמַ** (no. 18), נמי, נם.
- נינרא**, talmudic (Introduction).
- [**סמייכא**], opposite of קליישא (no. 21).
- ספסא** (= ספסר) (no. 17).
- עיטפא***, see איטפא.
- ערורי**, ערורה = manna (no. 24).
- (**ניקריווה** = ניקיה, ?**יקרי** = יקי, **אייקריין** = איקין, קרא) (nos. 21 and 25).
- קלילאיות** = easily (no. 34).
- שידא** (**טישד**, שידא) = spin (no. 1).
- משניר** **ליה** (= משניל לה) = gaonic (no. 17).
- חוור** = return, bring back (no. 5).

(To be continued.)